Ion MĂRII

PRUTUL NU A FOST ŞI NU ESTE UN HOTAR DIALECTAL SAU SUPRADIALECTAL AL LIMBII ROMÂNE

1. Ca orice *limbă istorică* (în accepţiunea coşeriană a acestei sintagme terminologice) constituită şi afirmată prin existenţa unei limbi comune, şi limba română cunoaşte, în primul rând, două înfăţişări fundamentale: cea *dialectală* sau *populară*, pe de o parte, şi cea *supradialectală* sau *literară*, pe de altă parte.

2. Româna dialectală sau populară

2.1. În prima şi primara-i ipostază, limba română nu este, *etimologic* evaluată, decât dialect(al)izarea sau particularizarea spaţială şi temporală, nord şi sud-dunăreană, omogenă (unitară) şi/sau neomogenă (neunitară) a limbii latine.

2.2. Funcţional şi descriptiv, româna populară, ca orice *unitate lingvistică în diversitate*, cunoaşte, în primul rând, patru mari varietăţi (şi nu ramificaţii) spaţiale (sau teritoriale sau geografice): dialectul *dacoromân*, dialectul *aromân*, dialectul *meglenoromân* şi dialectul *istroromân*. Această configuraţie sau arhitectură sau structură externă a limbii române este admisă şi argumentată, teoretic şi empiric, de către majoritatea lingviştilor români şi străini sau, mai exact, de către majoritatea dialectologilor şi istoricilor limbii române.

Dintre marile lucrări descriptive şi de sinteză consacrate limbii române, doar *Atlasul lingvistic român,* partea I şi partea a II-a, este opera care evidenţiază, în *totalitate*, **neinterpretativ** (ALR) şi/sau **interpretativ** (ALRM), această configuraţie spaţial-dialectală.

2.3. Fiecare dintre cele patru dialecte identificate, delimitate şi descrise constituie, la rândul lor, *o unitate în diversitate*, diversitate sau varietate identificată, delimitată şi descrisă mai mult sau mai puţin riguros.

Având în vedere, de astă dată, titlul comunicării noastre, trebuie precizat că, în continuare, ne va interesa în exclusivitate configuraţia arhitecturală a dialectului dacoromân, aşa cum a fost ea stabilită, în primul rând, pe baza atlasului lingvistic publicat (în 1909) de Gustav Weigand (WLAD) şi, mai ales, a celui elaborat, sub conducerea lui Sextil Puşcariu, de Sever Pop (ALR I şi ALRM I, din care întâiele volume au apărut în anul 1938) şi Emil Petrovici (ALR II şi ALRM II, din care primele volume au apărut în anul 1940).

Observaţii:

a. Atlasul lui Gustav Weigand, realizat pe baza anchetelor lingvistice desfăşurate în perioada 1895-1905 în 752 de localităţi, este, pe de o parte, consacrat numai graiurilor dialectului dacoromân, iar, pe de altă parte, explicit evaluat, el este un atlas lingvistic exclusiv fonetic, fapt ce explică şi justifică numărul foarte mic de întrebări al chestionarului (între 103 şi 114 cuvinte general româneşti). Ancheta pentru graiurile româneşti vorbite în Bucovina şi Basarabia a avut loc în anul 1901.

b. Atlasul lingvistic român, realizat pe baza celor 389 de anchete (310 pentru ALR I şi 88 pentru ALR II) desfăşurate în perioada 1930-1938, este, cum am menţionat mai sus, consacrat tuturor dialectelor limbii române, pe de o parte, iar, pe de altă parte, precum NALR-ul, el este, lingvistic evaluat, un atlas general, fapt ce explică şi justifică dimensiunea neobişnuit de mare a

BDD-A20906 © 2003 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:22 UTC)

celor două chestionare: 2.160 de poziţii în ALR I şi 4.800 de poziţii în ALR II, însumând un număr cel puţin dublu de întrebări (v. *Chestionarul Atlasului lingvistic român I,* elaborat […] de Sever Pop şi editat […] de Doina Grecu, I. Mării, Rodica Orza, S. Vlad; coordonator: I. Mării, Cluj-Napoca, 1989; *Chestionarul Atlasului lingvistic român II,* elaborat […] de Emil Petrovici şi editat […] de Doina Grecu, I. Mării, Rodica Orza, S. Vlad; coordonator: I. Mării, Cluj-Napoca, 1988).

Sever Pop a anchetat şi patru graiuri dacoromâneşti vorbite în stânga Nistrului (v. ALR I, vol. I, hărţile 1 şi 2, ALRM I, vol. I, *Introducere,* p. 40, punctele: 454, 458, 464 şi 476).

În ceea ce priveşte publicarea, neinterpretativă şi/sau interpretativă, a datelor înregistrate, eroic, de către cei doi anchetatori şi autori ai ALR-ului, trebuie, din păcate, ştiut şi reţinut faptul că în cele 7 volume mari (neinterpretative) şi cele 4 volume mici (interpretative) din ALR II apărute, sub egida Academiei (Republicii Populare Române, iar, apoi, a Republicii Socialiste România), în perioada 1956-1981, toate punctele de anchetă referitoare la graiurile dacoromâneşti vorbite în afara actualului teritoriu al României (cele, adică, din Basarabia, Bucovina de Nord, Iugoslavia şi Bulgaria) au fost, *exclusiv din raţiuni politice*, eliminate, fapt ce a obligat redacţia atlasului să ataşeze titlului sintagma: „serie nouă”, sintagmă prezentă (în primul rând, tot din aceleaşi raţiuni politice) şi în titlul celeilalte lucrări fundamentale a lingvisticii şi culturii noastre: *Dicţionarul limbii române* (DLR), elaborat de Academia Română.

c. Nu o dată (şi nu numai în legătură cu ALR-ul) am ţinut să subliniez că orice atlas lingvistic bine înfăptuit, în toate cele trei (şi la fel de importante) momente (*programarea* anchetei, *desfăşurarea* anchetei şi *redactarea* materialului înregistrat) pe care le presupune elaborarea unei asemenea lucrări lingvistice, are, întotdeauna, o dublă valoare: ştiinţifică şi culturală. Cultural evaluat, orice atlas lingvistic autentic reprezintă un viu şi nepieritor *document de limbă*, a cărui valoare creşte o dată cu trecerea vremii. Ştiinţific şi lexical evaluat, orice atlas lingvistic autentic constituie (nu „o colecţie de material lingvistic”, cum, greşit, adeseori, se mai spune, ci) o **descriere**, neinterpretativă şi/sau interpretativă, sincronico-comparativă spaţială.

2.4. În organizarea (sau structurarea sau tipologizarea) varietăţii dialectului dacoromân, lingvistica limbii române înregistrează, pe parcursul unui secol, mai multe soluţii sau puncte de vedere. Utilizând, pentru unităţile lingvistice delimitate în interiorul unui dialect, termenul de *subdialect,* vom spune că Gustav Weigand, pe baza atlasului său (a se vedea, în special, h. nr. 65), identifică şi delimitează trei subdialecte: ***bănăţean***, ***muntean***, ***moldovean***; Alexandru Philippide identifică (structurare acceptată şi de Iorgu Iordan, Ion Gheţie şi E. Vasiliu) două subdialecte: unul de tip ***muntenesc*** şi un altul de tip ***moldovenesc***, iar dialectologii clujeni (inclusiv Emil Petrovici, care, iniţial, înainte de 1945, stabilea doar patru subdialecte) identifică şi delimitează cinci subdialecte: ***muntean***, ***moldovean***, ***bănăţean***, ***crişean*** şi ***maramureşean***, structurare acceptată, astăzi, de majoritatea lingviştilor limbii române populare.

În nici una dintre aceste trei tipologii, *graiurile dacoromâneşti vorbite în stânga Prutului şi a Nistrului*, adică în spaţiul lingvistic şi statal al aşazisei „limbi moldoveneşti”, *nu sunt identificate, delimitate şi descrise ca o unitate dialectală aparte*, ca un (prin raportare la clasificarea propusă de dialectologii clujeni) al şaselea sub-

BDD-A20906 © 2003 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:22 UTC)

dialect al dialectului dacoromân. De ce? Răspunsul la această întrebare nu poate fi decât unul singur: (Măria sa) *realitatea lingvistică* (dialectală) *nu a îngăduit şi nu îngăduie* identificarea şi delimitarea unui subdialect basarabean sau basarabeano-nistrean sau basarabeano-nistreano-bucovinean. Izoglosele particularităţilor lingvistice (= ale celor fonetice şi morfologice, în primul rând, dar şi ale celor lexical-onomasiologice) prin care a fost identificat, delimitat şi descris subdialectul moldovean nu se opresc nici la Prut şi nici la Nistru. Mărturie concludentă sunt, în acest sens, cele trei serii de atlase lingvistice consacrate limbii române pe parcursul a nici măcar unui secol, la un interval (aproape matematic) de nici trei decenii. Hărţile atlasului lui Gustav Weigand, dar, mai ales, hărţile interpretative (= colorate) din ALRM I şi ALRM II (nu, însă, şi cele din ALRM II, serie nouă) „vorbesc, *prin puterea lor descriptivă*, o limbă cât se poate de limpede".

Observaţie. Pentru rigoare şi adevăr, trebuie, însă, precizat că după cel de-al II-lea război mondial şi până la apariţia în 1984, la Editura Scrisul Românesc, a *Tratatului de dialectologie românească,* coordonat de Valeriu Rusu, în nici o altă lucrare de lingvistică românească, apărută în România şi în care sunt prezentate şi descrise subdialectele dialectului dacoromân, aria transpruteană şi transnistreană a subdialectului moldovean nu este luată în discuţie (pentru că, exact din aceleaşi raţiuni neştiinţifice care au generat mai sus pomenita sintagmă determinativă „serie nouă", nu a îngăduit cenzura). În lucrarea citată, dialectologul Paul Lăzărescu prezintă şi descrie subdialectul moldovenesc în extensiunea sa reală (pentru că, tacit, a început, politic, să se îngăduie afirmarea, prin literă tipărită, a adevărului lingvistic).

3. Româna supradialectală

În a doua şi secundara-i, dar principala ei ipostază, cea literară sau standard, limba română, precum se ştie, nu este decât literalizarea (în alfabet chirilic la început) şi sublimarea subdialectului muntean al dialectului dacoromân. Şi în lunga-i perioadă când această formă cultă a funcţionat în absenţa unei norme explicit formulate, baza ei dialectală a constituit-o tot acest subdialect dacoromân. Explicit normată, limba literară a renunţat, prin voinţa marilor valori culturale şi ştiinţifice ale poporului român, la unele muntenisme, înlocuindu-le cu echivalentele sau corespondenţele lor din celelalte subdialecte, inclusiv din cel moldovenesc, care, însă, nu a dezvoltat, în mod natural, prin literalizare şi sublimare, o limbă literară sau, mai exact spus, o altă limbă (implicit sau explicit normată) în cadrul limbii române ca „limbă istorică" (v. *supra*), limbă care, singura, i-ar da dreptul să fie considerată şi cercetată ca o altă limbă istorică romanică, pe de o parte, iar, pe de altă parte, să fie denumită *limba moldovenească.* Păstrarea, în continuare, în *Constituţia* Republicii Moldova a denumirii de limba moldovenească constituie o evidentă, dar foarte mare şi foarte gravă eroare ştiinţifică, generată şi susţinută în exclusivitate din raţiuni de ordin politic.

4. Încheind, vom afirma că atât teoreticienii, susţinătorii şi făcătorii, prin dialectalizarea românei literare şi rusificarea neologismelor, ai artificialei „limba moldovenească", cât şi cei care, astăzi, (mai) susţin, înfocat, denumirea de *limba moldovenească* au ştiut şi ştiu că Prutul, ca graniţă statală, nu a fost şi nu este un hotar lingvistic dialectal şi supradialectal al limbii române.

BDD-A20906 © 2003 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:58:22 UTC)